

LAUSUNTO

Oikeusministeriö

ASIA: VN/18059/2020

9/4.1./20

29.9.2020

Tasa-arvoasiain neuvottelukunnan lausunto oikeusministeriölle hallituksen esityksestä rikoslain muuttamiseksi

Tasa-arvoasiain neuvottelukunta (TANE) edistää sukupuolten tasa-arvoa yhteiskunnassa, joten neuvottelukunnan lausunto rikoslain muuttamisesta keskittyy sukupuolten tasa-arvoon liittyviin näkökulmiin.

Tasa-arvoasiain neuvottelukunta kiittää mahdollisuudesta lausua hallituksen esityksestä rikoslain muuttamiseksi.

TANE pitää erittäin kannatettavana esityksen tavoitetta korostaa sellaisten tekojen moitittavuutta, joiden vaikuttimena on sukupuoleen perustuva viha. Esityksen tarkoitus naisiin kohdistuvan vihapuheen huomioimiseksi rikoslaissa on tarpeen samoin kuin hallitusohjelman kirjaus puuttumisesta järjestelmälliseen häirintään, uhkailuun ja maalittamiseen, joka uhkaa sananvapautta, viranomaistoimintaa, tutkimusta ja tiedonvälitystä.

Tasa-arvoasiain neuvottelukunta on samaa mieltä esitysluonnoksen kanssa siitä, että säännösten tulee olla sukupuolineutraaleja. Samalla neuvottelukunta kuitenkin muistuttaa, että vihapuheen kohdalla on tärkeä puhua naisten ja miesten tasa-arvon edistämisestä. Lainsäädännöllä voidaan edistää sukupuolten tasa-arvoa huomioiden, että sääntelyn vaikutukset voivat tosiasiallisesti olla erilaiset eri sukupuolia kohtaan. Vihapuhe on sukupuolittunut ilmiö ja osa sukupuolistunutta väkivaltaa. Kuten tasa-arvovaltuutettu on todennut, lainsäädäntö tulisi nähdä osana väkivaltaan puuttumisen keinovalikoimaa.

Vihapuhe on vahvasti sukupuolittunut ilmiö. Tasa-arvoasiain neuvottelukunta korostaa, että vihapuhe on ilmiönä tärkeää ymmärtää sukupuolittuneena vallankäyttönä, joka kohdistuu eri tavoin naisiin ja miehiin. Kuten hallituksen esitysluonnoksessa todetaan, Tasa-arvobarometrin (2017) mukaan sukupuoleen liittyvää vihapuhetta oli kokenut 15 prosenttia naisista ja 8 prosenttia miehistä.

Vihapuhe on osa naisiin kohdistuvaa väkivaltaa eikä sen haitallisuutta usein tunnisteta, vaikka se sukupuolittuneena ilmiönä kaventaa naisten yhteiskunnallisia ja poliittisia osallistumismahdollisuuksia, ilmaisun- ja sananvapautta ja heikentää naisten asemaa ja sukupuolten tasa-arvoa. Naisiin kohdistuva vihapuhe on usein myös raaempaa ja henkilökohtaisempaa (esimerkiksi seksuaalisella väkivallalla uhkailua),

kuin miehiin kohdistuva vihapuhe. Pohjoismaisen selvityksen mukaan naisten riski kokea sekä vihapuhetta että seksuaalista häirintää on yli viisinkertainen miehiin verrattuna.

Kuten hallituksen esitysluonnoksessa kirjoitetaan, Suomessa toiseksi yleisimmän henkirikostyyppin uhrina on nykyisen tai entisen parisuhdekumppanin surmaama nainen (16% kaikista henkirikoksista). TANE muistuttaa, että Suomessa vuosina 2010–2017 kaikista täysi-ikäisistä henkirikoksen uhreiksi joutuneista naisista suurin osa, 60 %, kuoli tällaisen henkirikostyyppin seurauksena.

Suuri osa vihapuheesta tapahtuu verkossa, jossa kohteeksi joutuvat useammin naiset ja vähemmistöjen edustajat. Erityinen huomio tulee kiinnittää yhteiskunnallisessa keskustelussa aktiivisesti toimiviin naisiin (naispoliitikot, toimittajat ja tutkijat) vihapuheen kohteina, etenkin kun on kyse vähemmistöihin kuuluvista naisista. TANE pitää tärkeänä, että vihapuhetta tarkastellaan demokratian esteenä.

Sukupuolen lisääminen rangaistuksen koventamisperusteisiin:

Tasa-arvoasiain neuvottelukunta kannattaa esitysluonnoksen ehdotusta, jonka mukaan rangaistuksen mittaamisen koventamisperusteisiin (rikoslain 6 luvun 5 §) lisättäisiin maininta rikoksen tekemisestä uhrin sukupuoleen perustuvasta vaikuttimesta.

Seksistinen tai sukupuoleen perustuva vihapuhe kohdistuu useammin nuoriin ja julkisuudessa toimiviin naisiin sekä seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin (Lähde: Tasa-arvotiedon keskus). Vaikka vihapuhetta ei määritellä lainsäädännössä, on tärkeää, että viranomaisilla on osaamista seksistisen ja sukupuoleen kohdistuvan vihapuheen tunnistamisesta, ennaltaehkäisemisestä ja siihen puuttumisesta, mukaan lukien syytteen nostamisesta.

TANE pitää tärkeänä esitysluonnoksen huomiota, että esitys edellyttää poliisien, syyttäjien ja tuomareiden kouluttamista. **TANE kuitenkin kiinnittää huomiota siihen, että koulutuksen tulee olla riittävää, kattavaa ja siihen tulee turvata riittävät määrärahat.** Koulutuksen tulee sisältää seksistisen ja sukupuolistuneen vihapuheen tunnistamisesta, ennaltaehkäisemisestä ja siihen puuttumisesta, sekä sukupuolistuneesta väkivallasta ja sukupuoleen perustuvista stereotyyppiöistä. Sukupuoleen perustuvien stereotyyppien käsittelyssä tulee huomioida muun muassa etnisiin vähemmistöihin liittyvät stereotyyppit. Lisäksi poliisilla täytyy olla myös riittävät resurssit viharikosten tutkimiseen.

Esitysluonnoksessa viitataan CEDAW-komitean Suomelle vuonna 2014 antamiin suosituksiin, joissa komitea kehotti Suomea tehostamaan toimia, joilla puututaan etnisiin vähemmistöihin kuuluviin ja muihin naisiin ja tyttöihin kohdistuvaan vihapuheeseen. TANE kiinnittää huomiota siihen, että esitysluonnoksessa ei erityisesti kiinnitetä huomiota etnisiin vähemmistöryhmiin kuuluvien tyttöjen ja naisten kohtaamaan vihapuheeseen.

Oikeushenkilön rangaistusvastuu:

Tasa-arvoasiain neuvottelukunta kannattaa, että oikeushenkilön rangaistusvastuuta törkeästä kunnianloukkauksesta (rikoslain 24 luvun 13 §) ja laittomasta uhkauksesta (rikoslain 25 luvun 10 § 2 momentti) koskeviin säännöksiin lisätään nimenomainen maininta teon tekemisestä sukupuoleen perustuvasta vaikuttimesta. TANE kannattaa myös, että maininta sukupuolesta teon vaikuttimena lisättäisiin myös julkista kehottamista rikokseen koskevaan oikeushenkilön rangaistusvastuusäännökseen (rikoslain 17 luvun 24 §:n 2 momentti). Tavoite korostaa yhteisöjen vastuuta valvoa ja estää kyseisiä rikoksia toimintansa piirissä on kannatettava ja muutokset selventäisivät oikeustilaa.

Kiihottaminen kansanryhmää vastaan:

TANE kiinnittää huomiota siihen, että esitysluonnoksessa ei ehdoteta sukupuolen lisäämistä rikoslain 11 luvun 10 §:ään, joka koskee kiihottamista kansanryhmää vastaan. Kuten esitysluonnoksessa kirjoitetaan, koventamisperusteen soveltamisala on laajempi kuin kiihottamisrikoksen eikä näitä voisi soveltaa yhtä aikaa. TANE kuitenkin huomauttaa, että säännöksen alkuperäisen suojelun kohteita on jo laajennettu koskemaan muun muassa uskontoon, vakaumukseen tai seksuaaliseen suuntautumiseen kohdistuvaa loukkausta.

Esitysluonnoksessa tulisi arvioida kattavammin, **voitaisiinko sukupuoli lisätä osaksi kiihottamisrikoksen tunnusmerkistöä** ja minkälaisia sukupuolivaikutuksia (ml. risteävät erot eli intersektionaalisuus) muutoksella olisi.

Uhrin ja tekijän läheinen suhde rangaistuksen koventamisperusteena / Istanbul 46 artikla:

Esitysluonnoksessa viitataan Istanbulin sopimuksen 46 artiklaan, joka määrittelee, että useat seikat on otettava huomioon raskauttavina seikkoina määrättäessä rangaistuksia sopimuksen alaan kuuluvista rikoksista. Esitysluonnoksessa ei esitetä, että rangaistuksen koventamisperusteisiin sisällytettäisiin esimerkiksi teon kohdistamista entiseen tai nykyiseen puolisoon tai kumppaniin.

TANE osoittaa pettymyksensä esitysluonnokseen, joka tyytyy toistamaan Istanbulin sopimuksen ratifiointia käsitelleen hallituksen esitystä (HE 155/2014 vp), jonka mukaa sopimusehdot täyttyvät, jos tuomarilla on mahdollisuus ottaa nämä seikat huomioon rangaistusta määrätessään. Laillisuusperiaatteenkin näkökulmasta on ongelmallista, jos näitä seikkoja ei sisällytetä rikoslain rangaistuksen koventamisperusteisiin. **TANEn mielestä Istanbulin sopimuksen 46 artiklan mukaiset raskauttavat seikat tulisi sisällyttää rikoslain 6 luvun 5 §:ään.**

Sukupuolen käsite:

TANE kiinnittää huomiota siihen, että esitysluonnoksessa sukupuolen käsite määrittyy kaavamaisesti ja binäärisesti. Vaikka ajateltaisiin, että sukupuolen käsite kattaa ensisijaisesti mies- ja naissukupuolet, ei ole tarkoituksenmukaista rajata esimerkiksi sukupuoli-identiteettiä käsitteen ulkopuolelle. Esitysluonnoksen mukaan kyseen ollessa transihmiseen tai intersukupuoliseen vähemmistöryhmänä kohdistuvana vaikuttimesta, se voisi tulla koventamisperusteena huomioitavaksi nykyiseen tapaan pykälän 4 kohdassa mainittuna rinnasteisena vaikuttimena. Euroopan ihmisoikeustuomioistuimien on kuitenkin katsonut, että ihmisoikeussopimuksen 14 artiklassa tarkoitettu syrjinnän kielto kattaa myös sukupuoli-identiteettiin liittyvät kysymykset (EIT, Identoba ym. v. Georgia, nro 73235/12, 12. toukokuuta 2015, 96 kohta). Sen sijaan EIT on useissa eri tapauksissa katsonut, seksuaaliseen suuntautumiseen perustuva syrjintä sisältyy 14 artiklassa suojattuihin ”muihin” syrjintäperusteisiin (Ks. esim. EIT, Fretté v. Ranska, nro 36515/97, 26. helmikuuta 2002, 32 kohta).

Muita huomioita:

Esitysluonnoksessa puhutaan sukupuoleen kohdistuvasta vihasta. Myös miesviha mainitaan (ks. esitysluonnoksesta sukupuolivaikutukset). Vastaavalla tavalla on syytä huomioida naisviha ilmiönä.

Esitysluonnoksen sukupuolivaikutusten arvioinnin osalta TANE kiinnittää huomiota siihen, että vahingollisiin stereotyyppioihin perustuvaan vihapuheeseen puuttumisella ja yhteiskunnan tasa-arvon edistämällä on positiivisia vaikutuksia kaikille sukupuolille, ml. pojat ja miehet.